

**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА**

Воробйова Людмила Василівна

УДК 330.8 (477)

УКРАЇНСЬКА ШКОЛА ФІЗИЧНОЇ ЕКОНОМІЇ

08.01.04 – економічна історія та історія економічної думки

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня

кандидата економічних наук

Київ – 2006

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі історії економічних учень та економічної історії Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана

Науковий керівник: доктор економічних наук, професор
Корнійчук Людмила Яківна,
Київський національний економічний університет імені
Вадима Гетьмана, професор кафедри історії економічних
учень та економічної історії

Офіційні опоненти: доктор економічних наук,
Горкіна Лариса Павлівна,
Державна установа “Інститут економіки і прогнозування
НАН України”, завідувач відділом економічної історії

кандидат економічних наук, доцент
Ущатовський Юрій Володимирович,
Житомирський державний технологічний університет,
доцент кафедри економічної теорії

Провідна установа: Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
кафедра економічної теорії, м.Київ

Захист відбудеться “_27_” жовтня 2006 р. о “16-00” годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.006.03 Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана за адресою: 03680, м.Київ, проспект Перемоги, 54/1, ауд.317.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана за адресою: 03680, м.Київ, проспект Перемоги, 54/1, ауд.201.

Автореферат розісланий “_27_” вересня 2006 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради
доктор економічних наук, професор

Фукс А.Е.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Суспільне виробництво є складною системою, в якій органічно пов'язані як суспільні, так і природні процеси. В історії економічної думки завжди були намагання відобразити вплив природних факторів на економічні процеси. Наприклад, поняття продуктивних сил, чистого продукту фізіократами, роль природи в утворенні багатства за оцінкою Петті, тощо. Але ці чинники розглядалися як зовнішнє середовище, як один із факторів, що впливає на економічні процеси. В той же час зростання їх впливу на економіку вимагає системного підходу в аналізі, урахування їх дії на більш глибокому рівні. Виникає потреба обґрунтувати та ввести в науковий обіг ряд категорій, що відображають органічну єдність суспільних і природних чинників економічних процесів. Ці поняття і категорії повинні розкривати розгортання одного із фундаментальних протиріч розвитку життя між суспільним і природним началом. Тому, безумовно, актуальним є дослідження дії природних законів в економіці.

Ґрунтовні дослідження широкого кола питань, пов'язаних з цією проблемою, робить українська школа фізичної економії, аналогів якій немає в світі. Актуальність означених вище проблем викликала потребу дослідити як ідейні витoki школи, так і її визначення.

Серед вчених, які досліджували проблеми теоретичних засад школи, слід назвати, перш за все, зарубіжних і вітчизняних економістів, предметом наукового інтересу яких були ідеї С.Подолінського, В. Вернадського. Ще за життя С. Подолінського увагу зарубіжних науковців привернула ідея про роль праці у нагромадженні сонячної енергії. Зокрема, французький вчений Дебірре називав С. Подолінського автором однієї з “найновіших теорій термодинаміки”.

На початку ХХ століття знову зростає інтерес до праць С.Подолінського у зв'язку з розробкою нових екологічних теорій. Цьому сприяла опублікована в 1924 році в Парижі геніальна праця Володимира Вернадського про біосферу, в якій він згадує про дві праці С.А.Подолінського про сонячну енергію.

В українську історіографію С. Подолінський увійшов як економіст та пропагандист соціалізму, яким його представив М. Грушевський. Дослідження М.Грушевського в 20-30-ті роки продовжили С.Буда, Д.Бованенко. Писали про С.Подолінського М.Яворський, Ол.Оглоблін, Ф.Максименко, О.Мицюк та інші. 1958 року Л.Корнійчук та І.Мешко опублікували монографію “Економічні погляди С.Подолінського”. Цікаві статті про С.Подолінського опублікували П.Кот, В.Жученко, С.Злупко.

Багато досліджень було представлено істориками, філософами, медиками. Писали про С.Подолінського Л.Пашук, М.Рудько, В.Сокурєнко, Т.Слюдикова, О.Апанович та інші. Ці

праці були написані з марксистських позицій. У них С.Подолінського намагались представити як прихильника соціалізму і, що головне, керуючись оцінкою Ф.Енгельса, зводили нанівець його енергетичну теорію.

З 80-х років починається новий етап у дослідженні наукової спадщини вченого. На нових методологічних засадах досліджуються погляди С.Подолінського. С.Злупко, Р.Сербин, М.Кратко, Л.Корнійчук підготували до друку цілий ряд праць С.Подолінського.

Ідеї С.Подолінського активно досліджуються російськими вченими П.Кузнецовим, О.Кузнецовим, Б.Большаковим, Т.Муранівським, В.Чесноковим, Б.Кедровим, О.Огурцовим. А Комісія з опрацювання наукової спадщини академіка В.Вернадського при Російській академії наук присвятила С.Подолінському окремий номер свого бюлетеня, підготовлений В.С.Чесноковим (1994 р.). Унікальну наукову працю про С.Подолінського “Листи та документи” підготували й опублікували 2002 року Р.Сербин (Канада) і Т.Слюдикова (Київ).

Звертаються до наукової спадщини С.Подолінського зарубіжні вчені. Цілий ряд праць присвятили С.А.Подолінському каталонець Х.Мартінез-Аліе, німець К.Шлюпман. Вони, зокрема, цікавляться екологічною спрямованістю праць С.Подолінського. В Італії ним займається М.Борромео, в Канаді – Р.Сербин.

Крім того, слід звернути увагу на те, що енергетична теорія, яку розробив С.Подолінський, досліджувалась багатьма вченими без посилання на нього (І.Пригожин, І.Стенгерс, Л.Ларуш, Ф.Содді, Н. Георгеску-Роуген, Г.Дейлі, Одум Г. і Одум Е., Попсуєв А., Тіліченко А. та багато ін.).

С.А.Подолінський вперше зв'язав поняття праця і розвиток зі зростанням потоку вільної енергії. Ми можемо говорити про пріоритет вітчизняної науки в постановці проблем. За минулі 125 років від дня виходу фундаментальної роботи С.Подолінського “Праця людини та її відношення до розподілу енергії” (1880) ідеї, які вперше висловив український учений, пройшли випробування часом і отримали розвиток у науці. В наш час є декілька сотень робіт, надрукованих різними авторами, де аналізується енергетична теорія.

Останнім часом вийшла низка цікавих робіт російських вчених П.Г.Кузнецова, О.Л.Кузнецова, Б.Є.Большакова, присвячених сталому розвитку; науковим основам проектування в системі природа – суспільство – людина; проблемам синтезу природничих і гуманітарних наук. Теоретичною і методологічною базою сталої еволюції життя як космопланетарного процесу, на думку цих вчених, є ідеї С.Подолінського, В.Вернадського. Дуже приємно і похвально, що російські вчені називають С.Подолінського і В.Вернадського представниками “російського космізму”, “вітчизняними” вченими. Але українські вчені повинні замислитись над тим, представниками якої вітчизни вони є?

Важливо, що енергетичну теорію використовують в різних галузях науки і в практиці. Щодо розвитку енергетичної теорії С.Подолінського в роботах В.Вернадського, то ці ідеї вивчали К.Ситник, О.Апанович, С.Стойко та інші.

Частина праць досліджуваної проблеми торкається безпосередньо “фізичної економії”. Вперше термін “фізична економія” вжив відомий український письменник, правозахисник М.Руденко, який протягнув ланцюжок від фізіократів, С.Подолінського, В.Вернадського до сьогодення.

Поняття “українська школа фізичної економії” активно досліджується і вводиться в науковий обіг багатьма українськими вченими. Зокрема, стаття д.е.н. В.Шевчука за такою назвою вміщена в “Економічній енциклопедії”. Відповідно один із розділів навчального посібника “Історія економічної думки України”, автор д.е.н. Л.Корнійчук, носить назву “Українська школа фізичної економії”. Цій проблемі присвячено цілий ряд статей В.О.Шевчука, О.М.Апанович, Л.В.Воробійової, монографії Л.С.Гринів, В.П.Письмака та інших, в яких розкриваються питання формування та суті української школи фізичної економії.

Ще раз слід наголосити, що тема дослідження важлива і актуальна, особливо з точки зору системного підходу до вивчення взаємодії розвитку природи і суспільства, глобальних проблем сьогодення тощо. Але вона, як цілісна проблема, фактично не розроблена.

Зв’язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження є частиною наукової проблеми “Генезис інститутів ринкової економічної системи”, розроблюваної колективом кафедри історії економічних учень та економічної історії, яка за планом науково-дослідних робіт Київського національного економічного університету входить складовою до теми “Закономірності і особливості формування нової економічної системи в Україні” (номер державної реєстрації 0101U002949). В межах теми автор розкриває внесок української школи фізичної економії у дослідження проблем ринкових відносин; обґрунтовує необхідність використання енергетичної теорії С.А.Подолінського в сучасних програмах реформування економіки України.

Мета і завдання дослідження полягають у розкритті сутності поняття “фізична економія” та його еволюції. Відповідно до визначеної мети передбачено послідовно вирішити наступний комплекс завдань:

- розкрити генезис та еволюцію поняття “фізична економія”;
- проаналізувати сутність теорій про економічну діяльність людей не з позиції класової будови суспільства, а як органічну єдність природних і суспільних процесів;
- виявити значення ідей фізичної економії для формування нової якості економічного розвитку;
- визначити і розкрити внесок українських економістів у розробку теорії фізичної економії;

- висвітлити теоретичні здобутки у розвитку ідей фізичної економії сучасних зарубіжних авторів;
- показати практичне застосування ідей фізичної економії.

Об'єктом дослідження є наукове відображення у вітчизняній та світовій літературі енергетичної теорії С.Подолінського як потреби людства жити в гармонії з природою та її законами.

Предметом дослідження є становлення і розвиток ідей фізичної економії, що відображають взаємозв'язок суспільних і природних факторів у господарському житті.

Методи дослідження. В дисертації застосовувались загальнонаукові та спеціальні методи економічної теорії, системний підхід до аналізу економічних процесів. Господарство розглядається як цілісна ринкова система, на формування якої впливають не тільки економічні, а й природні чинники.

Методологічний підхід та методи аналізу передбачають використання положень першого та другого законів термодинаміки, що мають не тільки фізичне, а й загальнофілософське значення. Ключове значення для роботи має обґрунтування ідеї про набуття фізичною енергією суспільної якості. Найбільшою заслугою школи фізичної економії є якраз розкриття механізму переходу природного в суспільне.

При реалізації зазначених методологічних підходів автором використовувався комплекс методів, зокрема: історико-генетичний метод (дослідження генези поняття “фізична економія”); метод історичного і логічного аналізу (дослідження еволюції ідей фізичної економії); методи аналізу і синтезу (дали змогу поєднати мікро- і макроаналіз; розкриття ідей фізичної економії окремими авторами та їх зв'язок з енергетичною теорією С.А.Подолінського); принцип взаємообумовленості та причинно-наслідкової залежності між різними сторонами розвитку ринкового господарства; між економікою та природними чинниками.

Інформаційною базою виконаного дослідження є наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених, матеріали науково-практичних конференцій, архівні матеріали, офіційні статистичні дані. Для доведення положень, висунутих у дисертації, використовувались сучасні досягнення таких наук, як фізика, філософія, медицина, економіка, хімія, екологія.

Наукова новизна одержаних результатів. У процесі дослідження отримані такі найбільш істотні наукові результати, які розкривають особистий внесок у розробку проблеми і конкретизують новизну роботи:

вперше:

- стала предметом спеціального наукового дослідження українська школа фізичної економії, як цілісна проблема;

- здійснено комплексний аналіз формування та становлення української школи фізичної економії;

отримало подальший розвиток:

- на теоретичному підґрунті цивілізаційної парадигми і системного аналізу розкрито сутність поняття “фізична економія”, а також показано його еволюцію;

удосконалено:

- визначення нової парадигми економічної теорії, яка розроблена українським вченим С.А.Подолінським і базується на засадах енергетичної теорії;
- аналіз практичного використання ідей фізичної економії.

Практичне значення одержаних результатів і висновків. Сформовані в дисертації теоретичні положення і висновки можуть бути використані при науковому обґрунтуванні оптимальної сучасної моделі ринкової економіки України з урахуванням історичних особливостей економічного розвитку та національної специфіки.

Висновки і пропозиції дисертаційної роботи знайшли практичне впровадження на загальнодержавному рівні. Зокрема, Четверта Всеукраїнська науково-практична конференція “Ідеї В.І. Вернадського та еколого-економічні проблеми розвитку регіону”, яка відбулася у вересні 2004 р. в м. Кременчук, прийняла рішення: теоретичні положення наукового дослідження здобувачки використовувати в аспекті сталого розвитку регіону, а також звернутися до Міністерства освіти і науки України з проханням ввести в навчальний процес економічних вузів України спецкурс “Українська школа фізичної економії” (довідка про впровадження № 596 від 12 жовтня 2005 р.). Матеріали дисертаційного дослідження використовуються у навчальному процесі Київського національного економічного університету при викладанні дисциплін бакалаврського рівня “Історія економічних учень” та “Історія економічної думки України” (довідка про впровадження №1 від 10 червня 2005р.). Позитивну оцінку основні висновки дисертаційного дослідження знайшли у Науковому товаристві ім. С.А. Подолінського та на III Всесвітньому форумі українців в 2001 р. (довідка про впровадження № 01/12 від 19 квітня 2005 р.).

Особистий внесок здобувача. Всі висновки та наукові результати дисертаційного дослідження одержані автором самостійно та відповідно відображені в опублікованих працях. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, у дисертації використані лише ті ідеї та положення, які є результатом особистої роботи здобувача.

Апробація результатів дослідження. Результати дисертаційного дослідження апробовані на 4-х міжнародних науково-практичних конференціях (2001 р. – м. Київ, КНЕУ, присвячена 150-річчю від дня народження С.А.Подолінського; 2002 р. – м. Кременчук, “Ідеї В.І.Вернадського та взаємообумовленість стратегічного партнерства вищого навчального

закладу і школи в освітньому просторі регіону”; 2003 р. – м. Донецьк, “Управління розвитком соціально-економічних систем: глобалізація, підприємництво, стале економічне зростання”; 2004 р. – м. Кременчук, на III Всесвітньому форумі українців (2001 р.), а також на науково-практичних конференціях КНЕУ, методологічних семінарах кафедри, на засіданнях наукового товариства ім. С.А.Подолінського.

Публікації. За підсумками дисертаційного дослідження опубліковано 9 наукових праць, загальним обсягом 2,3 др. аркуші, з них у фахових виданнях – 4, матеріали конференцій та інші видання – 5.

Структура та обсяг дисертації обумовлені метою і завданням дослідження. Дисертація складається із вступу, 3-х розділів, висновків, списку використаної літератури, 15 додатків. Зміст роботи викладено на 174 сторінках друкованого тексту. Список використаних джерел містить 238 найменувань. До дисертації додається 3 довідки про впровадження і використання наукових положень та результатів проведеного дослідження.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертаційного дослідження, розкрито рівень її розробленості в сучасній економічній літературі. Сформульовано мету та завдання дисертаційної роботи, визначені предмет та об’єкт дослідження. Розкрито наукову новизну та практичне значення отриманих результатів, наведено дані щодо їх апробації.

У **розділі 1 “Методологічні засади дослідження та витoki ідей фізичної економії”** розкрито теоретико-методологічні засади дослідження історії економічної науки, які ґрунтуються на використанні загальнонаукових та конкретно-історичних принципів суспільних наук.

Забезпечити позитивний процес наукового пізнання історії економічної науки можна лише за умови чіткого формування та визначення концептуальної схеми ідей, методів їх дослідження та розв’язання. Тобто йдеться про нову парадигму економічної науки, яка зараз формується.

Тому у дисертації проаналізовано визначення поняття “парадигма” Т.Куном, Й.Шумпетером, С.Мочерним, Л.Абалкіним, О.Ананьїним, В.Медведєвим, Г.Латишевою, В.Радаєвим, І.Столяровим, О.Катихїним, І.Мисляєвою та іншими економістами. Автору, зокрема, імпонує думка Т.Куна про парадигму як стрижень, базовий елемент науки. На думку дисертанта, нова парадигма повинна включати принципи, які зумовлюються не тільки суспільно-економічним розвитком, а і синтезом наук – суспільних і природничих.

У дисертаційній роботі дослідження ведеться в рамках цивілізаційного підходу, яким передбачається рівнозначний вплив на економічні процеси економічних, соціальних,

культурних, природних та інших чинників. В роботі розкрито перспективність застосування для історико-економічних досліджень системного аналізу. Ключовим моментом стає вивчення об'єкта в його цілісності. Завдяки цьому стає можливою необхідна глибина та багатоаспектність дослідження.

Автор обґрунтовує і вводить в науковий обіг нову парадигму економічної теорії, започатковану С.Подолінським, продовжену В.Вернадським і концептуально сформульовану М.Руденком. Цій парадигмі притаманні риси системності. Вона будується на єдності економічного, соціального, біологічного та космічного і дозволяє більш чітко відобразити сучасні тенденції розвитку науки. На думку автора, ця парадигма може стати методологічною засадою подолання сучасної кризи економічної науки.

В дисертації йдеться про українську школу фізичної економії. Тому автор зупиняється і на аналізі наукових шкіл. У літературі немає однозначного визначення організаційних форм науки і, зокрема, наукових шкіл. Складність проблеми обумовлює розмаїтість підходів і численність трактувань та визначень наукової школи. Дисертантом проаналізовано різні сторони поняття “наукова школа”, як їх розкривають самі засновники шкіл, наприклад, А.А.Богомолець, М.Борн, С.І.Вавілов, П.Л.Капіца, П.Н.Лебедев, В.Оствальд, Н.Н.Семенов, Дж.Томсон та інші, а також історики науки і наукознавці – Т.Кун, Б.М.Кедров, Ф.Гернек, К.А.Ланге, С.Р.Микулинський, М.Г.Ярошевський, Н.І.Родний, Ю.А.Храмов, Д.Зербіно та інші.

Ґрунтовно досліджене виникнення наукових шкіл в окремих науках: фізиці, хімії, фізіології тощо. Значний внесок у дослідження шкіл в різних галузях науки внесли такі вчені, як: Ю.А.Храмов, П.В.Боярський, Н.А.Гаврюшин, В.П.Карцев, А.Н.Кривомазов, Г.В.Биков, Г.Ю.Тредер та інші.

У контексті дисертаційного дослідження важливим є питання наукових шкіл в економічній теорії. Автор підкреслює, що градація наукових шкіл в економічній теорії, як і в інших науках, відбувається за різними ознаками: наукове лідерство, географічна точка, науково-методологічні засади, тощо. Автором обґрунтовується позиція про правомірність існування “української школи фізичної економії”. Сутність “української школи фізичної економії”, її теоретичний зміст, становить вчення С.Подолінського, його “енергетична теорія”. Перш за все, безумовно, йдеться про нову наукову парадигму. С.А.Подолінський ставив завданням погодити додаткову працю з фізичними теоріями. Він заявляв, що людською працею не створюється ні матерія, ні енергія, сформулювавши тим самим принципово нові засади теорії відтворення. Керуючись ідеями фізичної економії, він заклав основи нової парадигми економічної науки.

У дисертації зазначається, що попередниками української школи фізичної економії були фізіократи. Саме з ними Микола Руденко пов'язував теоретичні витоки національної школи.

Автор доходить висновку, що започаткована С.А.Подолінським і продовжена В.І.Вернадським, М.Д.Руденком та сучасними вченими українська школа фізичної економії є новою школою економічної думки, яка відрізняється від інших шкіл не своєрідним трактуванням вартості, а визначенням джерела людського буття.

У розділі 2 “Теоретичні основи української школи фізичної економії” розкрито процес формування ідей фізичної економії, починаючи з С.А.Подолінського, В.І.Вернадського і закінчуючи М.Д.Руденком.

Засновником української школи фізичної економії був С.А.Подолінський. Заслуга С.Подолінського полягає в тому, що він заклав основи нового підходу до аналізу розвитку людства, пов’язавши його із збереженням і нагромадженням енергії.

С.Подолінський звернув увагу на невідповідність процесу фотосинтезу другому закону термодинаміки, а саме: сонячна енергія більшої ентропії перетворюється на енергію меншої ентропії. Ця невідповідність довгий час лишалась невирішеною. І лише в кінці ХХ ст. бельгійський учений російського походження, лауреат Нобелівської премії (1977 р.) Ілля Пригожін сформулював теорему для нерівноважних процесів як четверте начало термодинаміки, що протидіє другому її началу. Але цей самий науковий результат С.А.Подолінський отримав понад сто років тому. Цей науковий результат П.Кузнєцов назвав “законом Подолінського”.

Дисертант доходить висновку, що С.Подолінський створив оригінальне вчення, що перевершило попередні надбання економічної наукової думки і заклав основи нової школи – школи фізичної економії.

С.Подолінський показав, що праця є діяльність, яка пов’язана з регулюванням потоків енергії. Деякі види праці виключно ефективні при використанні енергії Сонця в господарстві, інші – в її збереженні і переробці, так що в сукупності людство може забезпечити потік негативної ентропії, достатній для сталого розвитку. Але для цього трудова теорія вартості повинна бути доповнена енергетичним балансом – політекономія повинна об’єднатися з фізикою. За розрахунками Подолінського сталим розвитком суспільства треба вважати такий, при якому витрати однієї калорії людської праці втягують в обіг 20 калорій сонячної енергії (тепер це називають “принципом Подолінського”).

Дисертант дає визначення наукової парадигми С.Подолінського. В чому ж її суть? С.А.Подолінський прогрес суспільства пов’язує зі збільшенням енергетичного бюджету кожної людини і людства в цілому, зі збереженням і нагромадженням енергії. Збереження і нагромадження енергії відбувається завдяки усвідомленій, творчій праці людини.

Ідеї С.А.Подолінського розвинув В.І.Вернадський. Дисертант розкриває спільність поглядів С.Подолінського та В.Вернадського. Свої дослідження Вернадський розпочав з

вивчення біосфери. У своїй монографії “Біосфера” (1926) він розкриває її сутність, визначає основні компоненти біосфери та її трансформацію, викликану діяльністю людей.

Великою заслугою В.Вернадського є вчення про живу речовину. Жива речовина, визначає він, це не лише джерело енергії для геохімічних процесів, але і джерело вільної енергії, що їх підтримує. Саме завдяки живій речовині біосфера стає активною оболонкою землі.

В.Вернадський, як і С.Подолінський, звертає увагу на поширення живих організмів на Землі і їхню роль у нагромадженні сонячної енергії. Цю роль Подолінський прирівнює до дії “термічної машини”, тобто такої машини, у якій теплота переходить у роботу – принцип Саді Карно. Цю ідею проводить потім і В.Вернадський.

Вернадський розглядає біосферу як негентропійну систему, яка завдяки живій речовині здатна нагромаджувати сонячну енергію, компенсуючи тим самим її втрати на теплове випромінювання. Цю ідею досліджував і Подолінський.

Вернадський розкриває явища, пов’язані з соціальним рухом живої речовини і визначає поняття “ноосфера”. У Подолінського нема формування цього поняття, але у нього чітко визначена роль людського інтелекту у процесі нагромадження енергії.

Подолінський і Вернадський піднімають проблеми гармонійного розвитку природи і суспільства, автотрофності людства. С.А.Подолінський аналізує енергію Всесвіту, її розподіл, збереження та розсіювання. Планетарні процеси досліджує і В.І.Вернадський.

Дисертантом показано, що український дослідник М.Д.Руденко на засадах нової економіко-філософської системи створив концепцію фізичної економії, яка є суттєвим внеском у розвиток світової економічної думки. Свою концепцію М.Руденко пов’язує з фізіократами, саме з них ідуть її витoki.

Теоретична концепція М.Руденка викладена ним у збірнику економічних праць “Енергія прогресу: нариси з фізичної економії, що складається з чотирьох нарисів та трьох статей (1998 р.), і знайшла продовження в філософсько-космологічній праці “Гносис і сучасність (Архітектура Всесвіту)” (2001). У своїх працях М.Руденко поглиблює і розвиває наукову парадигму С.Подолінського.

Свою економіко-філософську систему М.Руденко будує на засадах синтезу філософії, економіки, космології, математики, фізики та інших наук. Говорячи про методи пізнання, він підкреслює, що вони повинні базуватись на метафізичних засадах, а пізнання потрібно розпочинати з визначення субстанції. М.Руденко заперечує Марксове визначення праці як субстанції вартості. Щодо субстанції, то у Руденка це космічна енергія, світова Монада.

Основну увагу вчений приділяє аналізу додаткової вартості, яку він називає “енергією прогресу”. Енергією прогресу М.Руденко називає саме абсолютну додаткову вартість.

Абсолютна додаткова вартість, за його визначенням, це додаткова енергія Сонця, яку людство використовує для свого прогресу. А відносна додаткова вартість утворюється працею людини.

Проаналізувавши теоретичні здобутки М.Д.Руденка, дисертант доходить висновку, що вчений не заперечує права на існування політичної економії, але робить висновок про необхідність розвитку фізичної економії. Адже людям притаманна не тільки суспільно-духовна, а й фізична сутність. А політична економія не вирішує фізичні проблеми. Ще спрощує економічні знання, робить їх однобокими і неефективними у вирішенні народногосподарських питань. Тому не політизація економічних знань, а підхід до аналізу з позицій природних законів може стати основою ефективного економічного розвитку.

Потрібно звернути увагу на те, що необхідність відображення і формування фізичної економії проголошує не лише М.Руденко. Учені різних країн ставлять питання про розвиток фізичної економії або розвивають окремі проблеми її теоретичних засад. Аналізу цих проблем і присвячений наступний розділ дисертаційної роботи.

У розділі 3 “Розвиток теоретичних засад фізичної економії та їх практичне застосування” проаналізовано, як розвиваються і популяризуються ідеї фізичної економії в роботах українських і зарубіжних учених, а також як вони використовуються на практиці.

Енергетична теорія знайшла свій розвиток у різних наукових напрямках.

Цікаві думки з приводу органічного зв'язку економіки з природою висловив видатний російський вчений, філософ, математик і богослов, учень В.І.Вернадського П.О.Флоренський. Енергетична теорія одержала розвиток у працях одного із перших російських фізиків-теоретиків М.О.Умова. На недосконалість другого закону термодинаміки вказував і інший російський вчений, один із засновників школи фізіології рослин К.А.Тімірязєв.

Ідеї енергетичної теорії, автотрофності людства, використання нетрадиційних видів енергії розглядали в своїх роботах і такі вчені, як Л.Больцман, Е.Шредингер, С.Герінг, А.Н.Енгельгард, Ф.Ауербах, Буассо, Дж.Паломба, Д.І.Менделєєв, Ф.Содді, Георгеску-Роуген та інші.

Еволюцію живої речовини в тому розумінні, як писав про цей процес В.І.Вернадський, поклав в основу своєї роботи “Теоретична біологія” Е.С.Бауер. На засадах енергетичної теорії створив у 1935 році нову класифікацію корисних копалин Н.М.Федоровський. Така класифікація одержала високу оцінку російського фізико-хіміка Капустинського А.Ф., географа Г.Бета та інших.

У дисертації також проаналізовано, що ряд учених ставлять питання про можливість вимірювання вартості в енергетичних одиницях. Ці вчені доходять висновку, що використання для вимірювання вартості і ціни товару грошової одиниці не є об'єктивним. Пропонується вимірювати вартість у фізичних, а краще в енергетичних одиницях. Цікаве дослідження цієї

проблеми було зроблене російськими вченими Попсуєвим А.В. та Тіліченком А.Г., які 1965 року опублікували працю “Енергетичний еквівалент вартості”. Цієї ж точки зору дотримуються російські вчені В.Селюнін та Г.Ханін, А.Аганбегян, американські Г.Одум і Е.Одум та інші. Обґрунтування необхідності переходу до нової економічної парадигми життєдіяльності людини, заснованої на баченні економіки як підсистеми, що діє в межах глобальної екосистеми Землі дає відомий американський економіст Герман Дейлі.

Автор дисертації показала зв'язок енергетичної теорії С.Подолінського з дослідженнями бельгійських вчених Іллі Пригожина та Ізабелли Стенгерс. Однією із проблем, яку піднімають ці вчені, є розвиток системного аналізу та синергетики.

У дисертації зазначається, що великий внесок у розвиток енергетичної теорії С.Подолінського зробили сучасні російські вчені Кузнецов П.Г., Кузнецов О.Л., Большаков Б.Є. Вони запропонували універсальну систему мір-систему просторово-часових величин для вимірювання всіх рухів, які включають природні, соціальні та економічні процеси.

Автором з'ясовано, що ідеї фізичної економії знайшли своє висвітлення і розвиток у працях багатьох сучасних українських учених, таких як: Шевчук В.О., Корнійчук Л.Я., Злупко С.М., Гринів Л.С., Письмак В.П., Ущатовський Ю.В., Колотило Д.М. та інших.

У дисертації показано, що ідеї сучасного американського економіста і політика Ліндона Ларуша співзвучні з ідеями С.Подолінського. Ліндон Ларуш є засновником нового напрямку в економічній науці, який він називає фізичною економікою. Л.Ларуш розробив методику використання натуральних економічних показників для вимірювання наповнення “ринкового кошика” необхідними споживчими товарами, засобами виробництва і послугами. Цікаві ідеї Ліндона Ларуша і тим, що він ставить питання про міру визначення вартості енергетичними показниками. Він показує, що здатність людини інтенсифікувати енергетичні потоки тісно пов'язана з її духовним розвитком. Цю ідею пропитували і українські вчені С.Подолінський та В.Вернадський.

Автор дисертації обґрунтовує практичне використання ідей фізичної економії. Обґрунтовується положення, що, починаючи з другої половини ХХІ століття у світовій енергетиці повинно статися суттєве підвищення ролі невичерпних та поновлюваних джерел енергії. Під поновлюваними потрібно розуміти енергію, яку отримують при спаленні біомаси: деревини, вугілля, яку отримують із дерева, торфу, промислових, міських та сільськогосподарських відходів. До невичерпних джерел енергії відносяться: первинна електроенергія, яка генерується із сонячної енергії, енергії вітру, енергії приливів, гідро-, геотермальна та ядерна енергія. Аналіз перспектив розвитку економіки України свідчить, що це питання є актуальним. Для України перспективними є розвиток технологій використання сонячної енергії; теплонасосних установок і станцій, які можуть використовуватись для

вилучення тепла з довкілля; використання альтернативних видів палива; воднева енергетика на основі фотосинтетичних процесів.

Тобто залишається актуальним питання про ефективне використання різних видів енергії, яке в свій час піднімав С.Подолінський. Використовуються ідеї фізичної економії і при формуванні сталого розвитку цивілізації та окремих держав.

ВИСНОВКИ

В дисертації розкрито сутність поняття “фізична економія” та показана його еволюція, визначено внесок українських економістів у розробку теорії фізичної економії. На основі загальної концепції дослідження в дисертаційній роботі зроблені наступні висновки:

1. Розкрито сутність поняття “фізична економія”. Предметом дослідження є українська школа фізичної економії, об’єктом – наукове відображення у вітчизняній та світовій літературі енергетичної теорії С.Подолінського.
2. Показано, що українська школа фізичної економії – це національна школа, аналогів якій немає у світі. Ідеї цієї школи знайшли свій розвиток і в інших країнах. Особливо це стосується “енергетичної теорії” С.Подолінського.
3. Визначено, що українська школа фізичної економії започаткована в останній чверті XIX століття українським ученим С.А.Подолінським. Визначальним кроком у її становленні була робота вченого “Праця людини та її відношення до розподілу енергії” (1880). Він показав вплив праці на рух та нагромадження сонячної енергії і довів їх спроможність прогресувати, протидіючи ентропійним процесам.
4. Досліджено, що істотним внеском у здобутки національної школи стала діяльність В.І.Вернадського. Запровадивши у науку категорії живої речовини, біосфери і ноосфери, він підніс українську наукову школу на новий щабель світового визнання.
5. Показано, що суттєвим кроком в сучасному розвитку української школи фізичної економії є доробок українського мислителя, письменника і правозахисника М.Д.Руденка. Ним створена оригінальна концепція, яку можна назвати економією Всесвіту. Вона є новою економіко-філософською світоглядною системою, що поряд з економікою охоплює онтологію, космологію, фізику та інші гуманітарні науки. М.Д.Руденко вперше сформулював термін “фізична економія”.
6. Проаналізовано, що ідеї фізичної економії знайшли свій розвиток в роботах українських та зарубіжних учених. Цікава інтерпретація цих ідей дається російськими дослідниками О.Л.Кузнецовим, П.Г.Кузнецовим, Б.Є.Большаковим, а також зарубіжними вченими Іллею Пригожіним, Ізабеллою Стенгерс, Ліндоном Ларушем та іншими.

7. Проведено дослідження практичного використання ідей енергетичної теорії в економіці: це використання нетрадиційних видів енергії, розвиток енергозберігаючих технологій, вирішення глобальних проблем сьогодення, формування сталого розвитку. В дисертації проаналізовані результати діяльності людей з позицій фізичних законів.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у фахових виданнях:

1. Воробйова Л.В. В.І.Вернадський і українська школа фізичної економії // Регіональні перспективи. – 2002. - № 2(21). - С. 85-86.
2. Воробйова Л.В. Фізична економія у сучасній парадигмі економічної науки // Зб. наукових праць “Проблеми формування ринкової економіки”. Вип. 10 / – К.: КНЕУ, 2002. – С. 59-67.
3. Воробйова Л.В., Шевчук В.О. Українська наукова школа фізичної економії як новітня економічна школа світового виміру // Економіст. – 2002. - № 2. - С. 58-61.
4. Воробйова Л.В. Українська школа фізичної економії і національна доктрина освіти // Регіональні перспективи. – 2004. - № 1-2 (38-39). - С. 26-29.

Матеріали і тези конференцій та інші видання:

5. Воробйова Л.В. Українська школа фізичної економії // Освіта. Технікуми, коледжі. – 2001. - № 1. - С. 56-57.
6. Воробйова Л.В., Гончарова Н.В. Економічні ідеї С.А.Подолінського та їх еволюція // Зб. Учення Сергія Подолінського і цивілізаційна еколого-економічна перспектива. Матеріали Міжнародної наукової конференції, присвяченій 150-річчю від дня народження С.А. Подолінського. – К.: КНЕУ. - 2001. – С. 40-42.
7. Воробйова Л.В., Шевчук В. Українська школа фізичної економії як новітня світова наукова школа: становлення, сучасний стан, перспективи розвитку // Зб. У майбутнє – в ім'я України! Матеріали III Всесвітнього форуму українців, 18-20 серпня 2001 р. – К., 2001. – С. 195-196.
8. Vorobiova L.V. Value of physical economy information steady economic increase // Зб. Управління розвитком соціально-економічних систем: глобалізація, підприємництво, сталі економічне зростання. Праці четвертої Міжнародної наукової конференції студентів та молодих учених. Частина 3. – Донецьк, 2003. – С. 17-18.

9. Воробйова Л.В. Українська школа фізичної економії в економічній освіті // Індивідуалізація навчального процесу як провідна складова модернізації вищої економічної освіти. Збірник матеріалів науково-методичної конференції 31 січня – 2 лютого 2006 року. Том 1 – Київ: КНЕУ. – 2006. – С.72-75.

АНОТАЦІЯ

Воробйова Л.В. Українська школа фізичної економії. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.01.04 – економічна історія та історія економічної думки. – Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана. – Київ, 2006.

У дисертації вперше системно досліджуються питання генезису та еволюції української школи фізичної економії. Проаналізовано внесок у її формування і розвиток українських дослідників С.А.Подолінського, В.І.Вернадського, М.Д.Руденка. Визначена нова парадигма економічної теорії, яка розроблена українським ученим С.А.Подолінським і базується на енергетичній теорії. Прогрес суспільства С.Подолінський пов'язує зі зростанням енергетичного бюджету кожної людини і людства в цілому. Розкрито, як розвиваються ідеї фізичної економії іншими українськими та зарубіжними вченими. Дається аналіз практичного використання цих ідей.

Ключові слова: українська школа фізичної економії, ентропія, автотрофність, біосфера, ноосфера, явище фотосинтезу, синергетика, закони термодинаміки, парадигма Подолінського, “закон Подолінського”, “принцип Подолінського”.

АННОТАЦИЯ

Воробьева Л. В. Украинская школа физической экономики. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.01.04 – экономическая история и история экономической мысли. – Киевский национальный экономический университет имени Вадима Гетьмана. – Киев, 2006.

В диссертации впервые с позиций системного анализа исследуются вопросы генезиса и эволюции украинской школы физической экономики. Раскрыт вклад у ее формирование и развитие украинских исследователей С. А. Подолинского, В. И. Вернадского, Н. Д. Руденка. Основателем украинской школы физической экономики был С. А. Подолинский.

Определена новая парадигма экономической теории, которая разработана украинским ученым С. А. Подолинским и базируется на энергетической теории. С. А. Подолинский прогресс общества связывает с увеличением энергетического бюджета каждого человека и

человечества в целом, с сохранением и накоплением энергии. Сбережение и накопление энергии происходит, благодаря осмысленному, творческому труду человека.

Показано, как развиваются идеи физической экономии другими украинскими и зарубежными учеными. Дается анализ практического использования этих идей.

Обосновывается положение, что, начиная со второй половины XXI столетия в мировой энергетике должна возрастать роль неисчерпаемых и возобновляемых источников энергии. Под возобновляемыми источниками нужно понимать энергию, которую получают при сжигании биомассы. К неисчерпаемым источникам энергии относятся: первичная электроэнергия, которую получают из солнечной энергии, энергии ветра, энергии приливов, гидрогеотермальная и ядерная энергия. Анализ перспектив развития экономики Украины свидетельствует, что этот вопрос является актуальным. Для Украины перспективным является развитие технологий использования солнечной энергии; теплонасосных установок и станций, которые могут использоваться для получения тепла из окружающей среды; использование альтернативных видов топлива; водородная энергетика на основе фотосинтетических процессов. То есть остается актуальным вопрос об эффективном использовании разных видов энергии, который в свое время поднимал С. Подолинский. Используются идеи физической экономии и при формировании устойчивого развития цивилизации и отдельных государств.

Ключевые слова: украинская школа физической экономии, энтропия, автотрофность, биосфера, ноосфера, явление фотосинтеза, синергетика, законы термодинамики, парадигма Подолинского, «закон Подолинского», «принцип Подолинского».

ANNOTATION

Vorobiova L.V. Ukrainian School of physical economy. – Manuscript.

The thesis for a Doctor's degree in economic sciences according to the speciality 08.01.04 – The economic history and the history of economic thought. – The Vadim Getman Kyiv National Economic University. – Kyiv, 2006.

The thesis for the first time systematically researches the question of ukrainian physical economy school genesis and evolution. It has been analyzed the contribution in its forming and development by ukrainian researches S.A.Podolynsky, V.I.Vernadsky, M.D.Rudenko. It has been determined the new paradigm of economic theory, made by ukrainian scientist S.Podolynsky. He connects the human progress with increasing of the energy budget. The thesis exposes the development of physical economy ideas by other ukrainian and foreign scientists. The practical usage analysis of these ideas is also given.

Key words: ukrainian school of physical economy, entropy, autotrophy, biosphere, noosphere, photosynthesis, synergetic, the thermodynamic laws, Podolynsky's paradigm, "Podolynsky's Law", "The Principe Of Podolynsky".